

Ο Χάρης Κοντοσφύρης και η έκπληξη της αγιότητας

Γράφοντας για την έκθεση της τελευταίας δουλειάς του συναδέλφου και φίλου Χάρη Κοντοσφύρη δεν μπορώ παρά να είμαι προσωπικός στην καταγραφή μου. Με το Χάρη γνωριστήκαμε μέσα σε ένα κλίμα πειρασμικό θα έλεγα. Κατ' αρχήν η φήμη του προηγήθηκε της φυσικής του παρουσίας, και δοκιμάστηκα πριν καν τον συναντήσω. Είναι πολύ γνωστός ο Χάρης στον κύκλο των εικαστικών, και όχι μόνο, και όχι τυχαία. Ήδη από φοιτητής στην ΑΣΚΤ σηματοδότησε μια τομή στο τότε μαθησιακό κλίμα, κι έχει μείνει παροιμιώδης νομίζω η απάντησή του στο δάσκαλό του όταν σχολίαζε τις σπουδές του, όπως μεταφέρεται προφορικά: «η δουλειά μου προϋποθέτει τον Ντυσάν και όχι τον Σεζάν». Σήμερα αυτό ίσως να ακούγεται κοινότοπο, το τι σηματοδότησε όμως η φράση του, το καταλαβαίνει όποιος έχει ζήσει εκείνη την ιστορική φάση της Σχολής, πολύτιμη βέβαια στη μαθητεία μας.

Γνωρίζοντας τον ως συνάδελφο διδάσκοντα διαπίστωσα το τεράστιο και πολυεπίπεδο ένστικτό του. Με το Χάρη είναι πολύ δύσκολο να βαρεθείς. Τον διακρίνει μια ακόρεστη δίψα για μάθηση, έρευνα, δίχως όρια και όρους. Σταδιακά μοιράστηκα μαζί του κάτι σπάνιο στη σχέση μεταξύ καλλιτεχνών: άνοιγμα επικοινωνίας, ανταλλαγή απόψεων και αισθημάτων, έναν άνθρωπο που γνωρίζει να ακούει και ταυτόχρονα να κτίζει με προσωπικό και εποικοδομητικό τρόπο κατά την ανταλλαγή των ιδεών. Είναι χαρισματικός συνάδελφος με τη φιλοδοξία να δημιουργήσει, να κτίσει ένα κόσμο έκφρασης που σέβεται τη μοναδικότητα και το ανεπανάληπτο του καθενός. Με το Χάρη βέβαια νοιώθεις αρκετές φορές μια ανυπομονησία τα πράγματα να προχωρήσουν, να γίνουν, να φτάσουν, είναι νομίζω θέμα της ιδιοσυγκρασίας του, κάποιου είδους πίεση που την ασκεί κατ' αρχήν ο ίδιος στον εαυτό του, πολλές φορές παρακάμπτοντας τις «καθώς πρέπει» δεοντολογίες, έχει όμως κι αυτό τη χάρη του... συγγνωστό κι αποδεκτό από ανθρώπους εκ του ιδίου φυράματος, ιδίως όταν γίνεται καλοπροαίρετα και με πραότητα.

Η αλήθεια είναι ότι με εξέπληξε για μια ακόμη φορά, όταν ένα πρωινό πριν τα μαθήματα μας στη Σχολή, άρχισε να με ρωτά για την αγιότητα, τον Μέγα Αντώνιο, το Γεροντικό, την ταπεινώση, κρατώντας επιμελώς σημειώσεις. Κι όχι μόνο αυτό: με τίμησε με την παρουσία του στα μαθήματά μου, όπως επίσης μου άνοιξε κι ο ίδιος το εργαστήριό του με αγάπη και απόλυτη αποδοχή. Από την μέχρι στιγμής εμπειρία μου είναι σπάνιες καταστάσεις αυτές και προϋποθέτουν χαρίσματα χαρακτήρα επίσης σπάνια, γι' αυτό και νοιώθω την ηθική υποχρέωση της καταγραφής τους. Ερχόμενος στο προκείμενο θέμα της έκθεσης του Χάρη, οφείλω να σταθώ εν τάχει στα ζητήματα του διαλόγου μας.

Σε παλαιότερες εποχές στον τόπο μας, αν ρωτούσε κανείς «τι άνθρωπος θέλεις να γίνεις», η απάντηση νομίζω ήταν λίγο πολύ αυτονόητη: «ένας καλός άνθρωπος». Το διατυπώνω κατ' αρχήν με αυτό το γενικό τρόπο. Από προσωπική μου εμπειρία στο συγγενικό μου περιβάλλον, μικρασιατικής καταγωγής, η απάντηση στο ερώτημα ήταν περισσότερο θεολογικά προσανατολισμένη: «θέλω να γίνω αγαθός Ισραηλίτης», που πάει να πει «άγιος». Θα μπορούσε να μου αντιταχθεί πως είναι μάλλον δύσκολο να απαντήσει κανείς, ακόμα και σήμερα στον τόπο μας, κάτι εντελώς αντίθετο, ακόμα κι όταν αυτό δεν προσδιορίζεται θεολογικά. Η καλοσύνη, η αγαθότητα, ο ενάρετος άνθρωπος, δεν είναι απόλυτη ιδιοκτησία μόνο ενός ανθρωπολογικού ή πολιτιστικού προσανατολισμού, και νομίζω ότι μπορούμε να συμφωνήσουμε εύκολα σ' αυτό το σημείο, ως κοινή προαίρεση, γεγονός που θεωρώ ότι αποτελεί ευτύχημα κι ελπίδα για

όλη την ανθρωπότητα σε όλα τα μήκη και τα πλάτη. Σε κάθε περίπτωση όμως στον πολιτισμό μας, ο καλός άνθρωπος μπορεί να ταυτιστεί απόλυτα με τον άγιο –και το αντίστροφο– και διαθέτουμε στην Ιστορία μας μια τεράστια παρακαταθήκη παραδειγμάτων, απίστευτης ανθρωπολογικής αξίας. Πώς γίνεται όμως κανείς άγιος; Η αλλιώς: πώς κερδίζεται η βασιλεία των ουρανών; Σαφώς με τη βοήθεια του Αγίου Πνεύματος, απαντά η παράδοσή μας. «Τα αδύνατα παρά τοις ανθρώποις, δυνατά παρά τω Θεώ». Ήδη λοιπόν έχω προσδιορίσει τον πολιτιστικό χώρο της αγιότητας που αναφέρομαι. Κι όσο κι αν αποτελεί υποσύνολο της παγκόσμιας σχετικής κληρονομιάς, το μήκος, το πλάτος, το ύψος και το βάθος αυτής της παρακαταθήκης είναι ιλιγγιώδη μεγέθη, σε βαθμό πολλές φορές που οι εκφάνσεις αυτής της αγιότητας να μοιάζουν προπαγανδιστικά μυθεύματα ή μωρία για τον μέσο νοϋ. Αρκεί όμως να αναλογιστούμε το πλήθος των μαρτύρων και νεομαρτύρων, ανθρώπων που δεν υπολόγισαν τη ζωή τους έναντι της αλήθειας που ασπάζονταν, σε εποχές δύσκολες για το χριστιανισμό. Νοιώθω βέβαια πως δεν υπάρχουν εποχές ευκολίας για την πίστη μας, και ιδίως εκείνες που η πίστη αυτή αποτέλεσε κρατική ιδεολογία. Νομίζω ότι τα πράγματα ιδίως σε αυτές τις εποχές, υπηρέτησαν ένα κυρίαρχο πολιτιστικό πρόταγμα επιβαλλόμενο από τους κρατούντες, προσπαθώντας να εξασφαλίσουν μια κάποια συνοχή των πολιτών, οι εκπτώσεις νοήματος όμως της ίδιας της πίστης καθιστούσαν το όλο εγχείρημα ατελέσφορο γι' αυτή την ίδια την πίστη και βάσανο για μεγάλο αριθμό πολιτών και πιστών. Φτάνει να θυμηθούμε και μόνο το «Ελλάς, Ελλήνων, χριστιανών»... Εξ' ορισμού η χριστιανική πίστη, ήδη από την ευαγγελική καταγραφή των πειρασμών του Χριστού στο Σαραντάριο Όρος είναι «αντιδυναμοκεντρική», καθιστώντας την νομίζω τόσο αντισυστημική, όσο ίσως κι αντεξουσιαστική. Και όσο κι αν τα αντίθετα σωρευμένα παραδείγματα στην εκκλησιαστική ιστορία θα μπορούσαν να στοιχειοθετήσουν την αποτυχία του προηγούμενου ισχυρισμού, η τεράστια επιτυχία του εκκλησιαστικού γεγονότος έναντι της τραγικότητας της ανθρώπινης ιστορίας, είναι η παραγωγή αγίων. Αυτή η υπαρκτική δυνατότητα θα δικαιώνει την ύπαρξη της εκκλησίας στο διηνεκές, νομίζω, αποτελώντας ταυτόχρονα ελπίδα αναγέννησης για όλο το ανθρώπινο γένος.

Παρά το ότι, τα μόλις εκτεθέντα ζητήματα μπορούν να κοινωνηθούν και να γίνουν ίσως αντιληπτά από τους έχοντες την ανάγκη παρόμοιας αναζήτησης, ο ιερός πυρήνας αυτής της αναζήτησης καθιστά τα ζητήματα αυτά προσλήψιμα, ανεπιγνώστως τις περισσότερες φορές, από το καλλιτεχνικό ένστικτο. Κι αυτό ίσως διότι αποτελεί ανθρωπολογική σταθερά από το Ιερό να παράγεται όχι μόνο θρησκεία αλλά και τέχνη. Βεβαίως υπάρχει η τέχνη η προσδιορισμένη άμεσα για το κέλυφος του ναού, η εκκλησιαστική τέχνη, με την μακραίωνη ιστορία και συνέχειά της.

Υπάρχει όμως μια διάσταση στην σύγχρονη τέχνη του τόπου μας σύμφωνα με την οποία το κεντρικό ζήτημα δεν είναι καλλιτεχνικά αυτοαναφορικό ή φορμαλιστικό αλλά ανθρωπολογικό. Για να το πω απλά, μέλημα των καλλιτεχνών αποτελεί όχι το «πως» ο τρόπος του έργου αλλά το «τι» και το «γιατί», ο λόγος του έργου. Σήμερα έχουμε τη δυνατότητα να κάνουμε τα πάντα κυριολεκτικά στην τέχνη, ό,τι μπορείς να φανταστείς υπάρχει ήδη, έστω και εν δυνάμει. Κάθε φορά όμως που είναι ξεκάθαρο από πλευράς του καλλιτέχνη το «τι» και το «γιατί», το «πως» καθίσταται προδιαγεγραμμένο και αυτονόητο ίσως. Η τάση αυτή διαπερνά νομίζω το έργο πάρα πολλών συναδέλφων και στις πιο επιτυχημένες της μορφές δεν διακατέχεται από «ρητορίες» ή «διδασκισμό» αλλά από την ανάγκη να αναδειχθεί το Άλλο (ο *altra cosa*), ένα μεταφυσικό κέντρο τόσο ξεχασμένο, όσο και απροσδιόριστο, υπαρκτό όμως... Οι προσπάθειες αυτές μοιάζουν με ψίθυρο μιας προσευχής, με αναζήτηση

του ιερού σε κατάσταση γνώφου -ενός ομιχλώδους «σκηνικού»- στη προσπάθεια καταγραφής της αίσθησης συνάντησης με το Άλλο.

Για μένα προσωπικά αποτέλεσε για ακόμη μια φορά πραγματική έκπληξη όταν, κοινοποιώντας μου την δουλειά του αυτή ο Χάρης, διαπίστωσα την εντιμότητα εκ μέρους του να διαπραγματευθεί τη στάση του για την καταγραφή της οδού προς την αγιότητα, με αυτό τον τρόπο. Θα μπορούσε να χαρακτηριστεί η εικαστική του γλώσσα ως «νεορομαντική», υπό την έννοια ότι αυτό το «Άλλο» καταλαμβάνει με χειρονομιακό τρόπο ασύμμετρα όλη την έκταση των επιφανειών του και σε πολύ μικρή κλίμακα, έξυπνα τοποθετημένα, καταγράφει ένα μικροεπεισόδιο που εντείνει το θέμα του άλλοτε προς την έκσταση, άλλοτε προς το παράδοξο του πειρασμού, καθιστώντας το μέσω αυτής της κλίμακας υπαρκτό, ίσως όμως ασήμαντο ως προς το κεντρικό γεγονός, του «εκστατικά διατυπωμένου» φόντου ή κάμπου. Δεν θα ήταν άστοχο νομίζω να παραλληλίσω αυτή την εικαστική κατεύθυνση με του Ν. Γύζη στο έργο του «Ιδού ο Νυμφίος έρχεται».

Ο Κοντοσφύρης μας έχει συνηθίσει τα τελευταία χρόνια με τη δουλειά του σε περίαπτες μορφές κυρίως, με το υλικό που τον εκφράζει, το τσιμεντοειδές κονίαμα. Στην προκειμένη όμως θεματική του επιλέγει το δυσδιάστατο χώρο. Είναι γνωστό στην εικαστική μας παράδοση ότι στην προσπάθεια αποτύπωσης του Ιερού περιοριζόμενος κανείς στις δύο διαστάσεις, υπερβαίνει τον αισθητό χώρο, καθιστώντας ισχυρότερη την αίσθηση των αρρήτων. Κρατώντας την εικαστική του εμμονή θα έλεγα, στο υλικό που τον αντιπροσωπεύει και τον χαρακτηρίζει, το μεταχειρίζεται με καίριο τρόπο πάνω στις δυσδιάστατες επιφάνειές του και εισάγει στο έργο του χρώμα -μια ακόμη έκπληξη- που λειτουργεί φαντασμαγορικά και πολύ εύστοχα κατά τη γνώμη μου. Μας είναι γνωστό από την Παράδοση, πως το χρώμα του θαβωρίου φωτός προσιδιάζει στο γαλάζιο. Νομίζω πως η χρήση του φασματικού χρώματος από το Χάρη στον κάμπο του, λειτουργεί ως υπαινιγμός του φυσικού φωτός του κόσμου τούτου. Άλλωστε αυτό νομίζω πως τον ενδιαφέρει: να μας καταστήσει θεατές μιας εμπειρίας αινιγματικής που συμβαίνει μπροστά στα μάτια μας, εδώ και τώρα, και για την οποία μόνο σε εικασίες για το τι ακριβώς συμβαίνει μπορούμε να προβούμε, αφήνοντας τα έργα του ανοικτά σε πολλαπλές αναγνώσεις. Αυτός όμως είναι ένας σημαντικός ρόλος που επιτελούν οι εικαστικές τέχνες.

Η δουλειά αυτή παρουσιάζεται στο «ευγενές» βεροϊότικο περιβάλλον της κυρίας Βίκυς Παπατζίκου. Συμπαρουσιάζεται με δύο συναδέλφους, νέους και φερέλπιδες καθ' όλα, του Αντώνη Παπά και του Νίκου Μαραντίδη. Είναι κι αυτό μια γενναιόδωρη καινοτομία του Χάρη, να συνεκθέτει με μαθητές μας κάθε φορά. Εύχομαι από καρδιάς σε όλους καλή χρονιά και «καλοτάξιδη» η δουλειά τους.

Ανήμερα των Φώτων 2015

Δημοσθένης Αβραμίδης